ECLI:LV:AT:2024:0507.A420298222.8.S
Lieta Nr. A420298222, SKA-276/2024
Administratīvo lietu departaments

Latvijas Republikas Senāts
SPRIEDUMS
Rīgā 2024.gada 7.maijā

Senāts šādā sastāvā: senatore referente Anita Kovaļevska, senators Ermīns Darapoļskis un senatore Rudīte Vīduša

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ pieteikumu par pienākuma uzlikšanu Ieslodzījuma vietu pārvaldei nodrošināt viņa lūguma par soda režīma maiņu izskatīšanu Rīgas Centrālcietuma izvērtēšanas komisijas sēdē un Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2022.gada 4.oktobra lēmuma Nr. 1-2022-15964 atzīšanu par prettiesisku, sakarā ar /pers. A/ kasācijas sūdzību par Administratīvās rajona tiesas 2023.gada 15.maija spriedumu daļā.

Aprakstošā daļa

[1] Pieteicējs /pers. A/ 2021.gada 29.novembrī vērsās pie Rīgas Centrālcietuma (turpmāk – Centrālcietums) administrācijas ar lūgumu izskatīt Centrālcietuma izvērtēšanas komisijas sēdē jautājumu par viņa pārcelšanu no daļēji slēgtā cietuma augstākās režīma pakāpes uz atklāto cietumu. Iesniegums sēdē netika izskatīts, jo Centrālcietuma administrācijas ieskatā pieteicējam nebija tiesību vērsties ar lūgumu mīkstināt soda izpildes režīmu. Šādas tiesības pieteicējam rastos, ja viņš daļēji slēgtā cietuma augstākajā režīma pakāpē būtu izcietis ceturtdaļu piespriestā soda. Ieslodzījuma vietu pārvaldes (turpmāk – pārvalde) priekšnieks ar 2022.gada 4.oktobra lēmumu atzina Centrālcietuma administrācijas rīcību par tiesisku. Pieteicējs lēmumam nepiekrita un vērsās tiesā.

[2] Administratīvā rajona tiesa ar 2023.gada 15.maija spriedumu apmierināja pieteicēja pieteikumu daļā un uzlika pienākumu Centrālcietuma izvērtēšanas komisijai izskatīt pieteicēja lūgumu par soda izciešanas režīma maiņu nākamajā izvērtēšanas komisijas sēdē pēc sprieduma spēkā stāšanās. Tiesa pieteikumu daļā pārvaldes 2022.gada 4.oktobra lēmuma atzīšanu par prettiesisku noraidīja. Spriedums pamatots ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[2.1] Saskaņā ar Latvijas Sodu izpildes kodeksu (turpmāk – kodekss) brīvības atņemšanas soda progresīvā izpilde notiek ar mērķi panākt soda izpildes režīma atbilstību notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, nodrošinot soda izpildi, kā arī viņa optimālu iekļaušanos dzīvē pēc atbrīvošanas. Tālab notiesāto personu var pārvietot no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākās pakāpes uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi, bet no daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākās pakāpes – uz atklāto cietumu. Soda progresīvās izpildes ietvaros paredzēta arī notiesāto pārvietošana pa soda izciešanas režīma pakāpēm, kas noteiktas atbilstoši katram cietuma veidam. Tātad notiesāto personu soda režīma mīkstināšana notiek pakāpeniski. Pretēja tiesību normu interpretācija neatbilstu progresīvās soda izpildes jēgai un mērķim. Turklāt Senāta Civillietu departaments 2016.gada 8.augusta lēmumā ir norādījis, ka notiesāto personu, kuras sodu sāk izciest slēgtajā cietumā, resocializācijai nepieciešamais laiks ir krietni ilgāks un resocializācija ir sarežģītāka nekā tām notiesātajām personām, kas uzsāk izciest sodu daļēji slēgtajā cietumā vai atklātajā cietumā, jo tas saistīts ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma smagumu.

Lemjot par notiesātās personas virzību pa soda izciešanas režīma pakāpēm, tiek ņemta vērā tās uzvedība – piemērotie sodi un pamudinājumi, – kā arī konkrētajā soda izciešanas režīma pakāpē pavadītais laiks.

[2.2] Pieteicējam piespriestais brīvības atņemšanas sods ir 6 gadi 6 mēneši, līdz ar to viņam daļēji slēgtā cietuma augstākajā režīma pakāpē jāizcieš viena ceturtdaļa no 6 gadiem 6 mēnešiem jeb 1 gads 7 mēneši 15 dienas. Tā kā pieteicējs daļēji slēgtā cietuma augstākajā režīma pakāpē sodu izcieš no 2021.gada 26.augusta, viņu uz atklāto cietumu var pārcelt pēc 2023.gada 10.aprīļa. Ievērojot minēto, pieteikums daļā par pienākuma uzlikšanu Centrālcietuma izvērtēšanas komisijai izskatīt pieteicēja lūgumu par soda izciešanas režīma maiņu nākamajā izvērtēšanas komisijas sēdē ir apmierināms, jo lietas izskatīšanas brīdī tiesā pieteicējs saskaņā ar kodeksa 50.^{5}panta trešo daļu daļēji slēgta cietuma augstākajā režīma pakāpē jau ir izcietis vienu ceturto daļu no piespriestā soda.

[2.3] Pieteicējs ir lūdzis arī atzīt par prettiesisku Centrālcietuma rīcību, nevirzot izskatīšanai Centrālcietuma izvērtēšanas komisijas sēdē pieteicēja 2021.gada 29.novembra iesniegumu. Taču nav pamatots pieteicēja viedoklis, ka no Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra sprieduma lietā Nr. 2018-25-01 „Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.^{4}panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam" (turpmāk – Satversmes tiesas spriedums) izriet, ka viņš tiek diskriminēts, jo viņam liegta iespēja tikt pārvietotam uz atklāto cietumu pēc tam, kad viņš izcietis tādu pašu brīvības atņemšanas soda daļu kā notiesātās sievietes (pusi brīvības atņemšanas soda). Satversmes tiesas spriedumā vērtēts jautājums par atšķirīgu tiesību apjomu vīriešiem un sievietēm, kas notiesāti par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, un kodeksa 50.^{4}pants atzīts par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91.pantam, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata. Spriedums nesatur norādes vai lēmumu par to, ka soda izciešana slēgtajā cietumā ir nepamatota, prettiesiska vai nepieļaujama.

[2.4] Apstrīdētā norma nav atcelta ar atpakaļejošu spēku vai atzīta par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās brīža. Satversmes tiesa norādījusi, ka šai normai vēl noteiktu laiku nepieciešams palikt spēkā, lai dotu likumdevējam iespēju grozīt esošo vai pieņemt jaunu tiesisko regulējumu. Tāpēc no Satversmes tiesas sprieduma neizriet, ka laiks, kuru notiesātie vīrieši ir pavadījuši, izciešot sodu slēgtajā cietumā, būtu ieskaitāms laikā, kas viņiem jāizcieš daļēji slēgtajā cietumā. Tas arī būtu pretrunā soda progresīvās izpildes sistēmas mērķim. Pieteicējam, lai nodrošinātu viņa resocializāciju, viena ceturtdaļa brīvības atņemšanas soda jāizcieš daļēji slēgtajā cietumā.

[2.5] Arī Senāts ir norādījis, ka Satversmes tiesas spriedumā nav atrodams secinājums, ka notiesātie, kas izcieš sodu slēgtajā cietumā, no 2021.gada 1.maija, kad spriedums stājās spēkā, automātiski vai ar individuālu izvērtējumu pārvietojami uz augstāku soda izciešanas režīma pakāpi slēgtajā cietumā vai uz daļēji slēgto cietumu, vai atklāto cietumu. Tas, ka vīrieši izcieš sodu slēgtajā cietumā, Satversmes tiesas spriedumā netiek atzīts par

neatbilstošu Satversmei.

[2.6] Ievērojot minēto, nav konstatējams pārsūdzētā lēmuma prettiesiskums.

[3] Pieteicējs iesniedza kasācijas sūdzību par Administratīvās rajona tiesas spriedumu daļā, ar kuru noraidīts pieteikums par pārvaldes 2022.gada 4.oktobra lēmuma atzīšanu par prettiesisku. Kasācijas sūdzība pamatota ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[3.1] Tiesa nepamatoti saista Satversmes tiesas spriedumā apskatīto jautājumu par atšķirīgu tiesību apjomu sievietēm un vīriešiem, kam piespriests brīvības atņemšanas sods par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, ar jautājumu, vai pieļaujama brīvības atņemšanas soda izciešana slēgtajā cietumā. Pieteicējs neiebilst pret cietuma veidu, bet pret notiesātos vīriešus diskriminējošu tiesību apjomu.

[3.2] Nav pamatota tiesas atsauce uz Senāta Civillietu departamenta 2016.gada 8.augusta lēmumu, jo tā pieņemšanas brīdī nebija stājies spēkā Satversmes tiesas spriedums, kurā vērtēti konkrētie ar soda izpildi saistītie jautājumi. Satversmes tiesas spriedumā izteiktie secinājumi ir diametrāli pretēji Civillietu departamenta lēmumam, un Satversmes tiesas spriedumam ir augstāks juridiskais spēks.

[3.3] Pieteicējs vērsās pārvaldē pēc tam, kad apstrīdētā norma bija zaudējusi spēku, tāpēc ir nepamatota tiesas norāde, ka Satversmes tiesas spriedumam nav atpakaļejoša spēka.

[3.4] Tiesa nepareizi interpretē Satversmes tiesas spriedumu, neattiecinot to uz personu, kam piespriests brīvības atņemšanas sods par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, tiesībām uz vienādiem soda izpildes gaitas noteikumiem. Tiesas piemērotā kodeksa 50.^{4}panta interpretācija nenovērš notiesāto vīriešu diskrimināciju un ir pretrunā Satversmes tiesas spriedumam, tātad ir prettiesiska. Tiesa nav ņēmusi vērā pieteicēja izciesto soda daļu slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, uzskatot, ka viņam jāizcieš vēl viena ceturtdaļa soda daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē. Tādējādi tiek turpināta pieteicēja diskriminācija uz dzimuma pamata.

[3.5] Nav pamatota tiesas atsauce uz progresīvās sodu izpildes sistēmas mērķiem un soda izpildes nepārtrauktību, jo ar Satversmes tiesas sprieduma stāšanos spēkā šajā ziņā ir jānovērš diskriminācija uz dzimuma pamata. Pārvietojot notiesāto personu – tiklab vīrieti, kā sievieti – uz atklāto cietumu, soda izpilde netiek pārtraukta. Notiesātās personas tiesības tikt pārvietotai uz atklāto cietumu ir tādas pašas tiesības kā pārējās kodeksa 50.^{4}pantā paredzētās notiesāto personu tiesības. To pierāda arī tiesai iesniegtais Satversmes tiesas 2022.gada 23.marta lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (turpmāk – Satversmes tiesas lēmums), ko tiesa spriedumā nav vērtējusi. Lēmums ir pieņemts, pamatojoties uz cita ieslodzītā iesniegumu, kurā lūgts atzīt kodeksa 50.^{4}panta ceturto daļu un 50.^{5}panta trešo daļu par neatbilstošu Satversmes 91.pantam.

[3.6] Par to, ka nav novērsta notiesāto vīriešu diskriminācija, liecina arī kasācijas sūdzībai pievienotā Tiesībsarga atbilde pieteicējam. Tiesībsargs tajā norādījis, ka, vienādojot notiesāto personu tiesību apjomu slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, ir zudusi slēgtā cietuma kā soda progresīvās izpildes sistēmas posma jēga. No tā kopsakarā ar iepriekš minēto izriet, ka prasība notiesātajiem vīriešiem izciest vienu ceturtdaļu brīvības atņemšanas soda daļēji slēgtā cietuma soda izpildes režīma augstākajā pakāpē, kurā tiesību apjoms ir tāds pats kā slēgtā cietuma soda izpildes režīma augstākajā pakāpē, nav uzskatāma par pakāpenisku soda izciešanas režīma maiņu, bet par diskriminējošu prasību.

[4] Pārvalde ir iesniegusi paskaidrojumus, kuros neatzīst pieteicēja kasācijas sūdzību un lūdz tiesu to noraidīt. Paskaidrojumos arī norādīts, ka tiesa atzina pārsūdzēto iestādes lēmumu par tiesisku, līdz ar to tai nebija pamata apmierināt pieteicēja pieteikumu daļā un nebija arī pamata piespriest no pārvaldes par labu pieteicējam viņa samaksāto valsts nodevu 30 *euro*.

Motīvu daļa

[5] Senāts, vērtējot kasācijas argumentus, noskaidros, vai tiesa, lemjot par to, vai pieteicējam bija tiesības vērsties pie Centrālcietuma administrācijas ar lūgumu mīkstināt soda izpildes režīmu, kad viņš bija izcietis pusi brīvības atņemšanas soda, ir piemērojusi kodeksa normas, kuras nosaka soda izpildes gaitu, atbilstoši Satversmes tiesas spriedumam.

Lietā nav strīda, ka Satversmes tiesas spriedumā vērtēts jautājums par atšķirīgu tiesību un ierobežojumu apjomu vīriešiem un sievietēm, kas uzsāk izciest brīvības atņemšanas sodu par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, un kodeksa 50.^{4}pants atzīts par neatbilstošu Satversmes 91.pantam, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata. Strīda nav arī par to, ka sievietēm un vīriešiem, kam piespriests brīvības atņemšanas sods par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, joprojām tiek piemēroti dažādi soda izpildes gaitas noteikumi. Tāpat lietā nav strīda, ka Satversmes tiesa nav atzinusi soda izciešanu slēgtajā cietumā par prettiesisku vai nepieļaujamu.

Strīdus jautājums ir, vai ar Satversmes tiesas spriedumu par neatbilstošu Satversmes 91.pantam atzīts tikai tas, ka sievietes un vīrieši, kas notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, uzsāk izciest brīvības atņemšanas sodu dažādos režīmos ar atšķirīgu tiesību un ierobežojumu apjomu, vai arī šis spriedums noteic, ka notiesātajiem vīriešiem un sievietēm jānodrošina vienāds tiesību un ierobežojumu apjoms visā brīvības atņemšanas soda izpildes gaitā, ciktāl atšķirīgai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata.

[6] Satversmes tiesa, spriedumā analizējot kodeksa 50.^{4}panta atbilstību Satversmes 91.pantam, konstatēja, ka jau gandrīz piecdesmit gadus Latvijā ir paredzēti dažādi soda izciešanas režīmi sievietēm un vīriešiem, kuri notiesāti par vienāda smaguma (smagu vai sevišķi smagu) noziegumu. Līdz ar to tiesai bija jānoskaidro, vai šādas ieslodzītās sievietes un vīrieši atrodas salīdzināmā situācijā. Satversmes tiesa nonāca pie secinājuma, ka, vispārīgi vērtējot, ar brīvības atņemšanu notiesātie vīrieši un sievietes, kas, būdami pilngadīgi, izdarījuši smagu vai sevišķi smagu noziegumu un izcieš brīvības atņemšanas sodu, uzskatāmi par personu grupām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos.

Nākamajā solī Satversmes tiesa vērtēja, vai apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret šīm personu grupām, un konstatēja, ka sievietes un vīrieši, kas notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, uzsāk izciest brīvības atņemšanas sodu dažādu veidu cietumos (sievietes – daļēji slēgtajā, vīrieši – slēgtajā cietumā), tāpēc viņiem ir atšķirīgs soda izciešanas režīms. Notiesātajiem vīriešiem tas ir stingrāks nekā notiesātajām sievietēm, un no tā izriet arī atšķirīgas tiesības un ierobežojumi. Satversmes tiesa turklāt konstatēja un sprieduma 20.2.punktā detalizēti analizēja, kā no tā, kāda veida cietumā uzsākta brīvības atņemšanas soda izciešana, ir atkarīga turpmākā soda izpildes gaita. Proti, notiesātais vīrietis, kurš izcietis vismaz vienu ceturtdaļu piespriestā brīvības atņemšanas soda, ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var tikt pārvietots no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz vidējo pakāpi, bet, kad izciesta soda otra ceturtdaļa, – uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi, kur viņam jāizcieš atlikusī soda daļa, taču pie zināmiem nosacījumiem no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākās pakāpes viņš var tikt pārvietots uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi, kur jāizcieš vēl viena ceturtdaļa soda. Tikai tad notiesātais vīrietis var tikt pārvietots uz atklāto cietumu. Savukārt notiesātā sieviete pēc tam, kad izciesta viena ceturtdaļa no piespriestā soda, ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var tikt pārvietota no daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz augstāko pakāpi, bet, kad izciesta otra ceturtdaļa no soda, – uz atklāto cietumu. Tādējādi notiesātā sieviete, kas izcietusi pusi soda, jau var tikt pārvietota uz atklāto cietumu, turpretī notiesātais vīrietis, kad izcietis pusi soda, var nonākt tikai slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē un vien pēc nenoteikta laika tikt pārvietots uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi.

Satversmes tiesa norādīja uz atšķirīgu tiesību un ierobežojumu apjomu, kas izriet no šādas soda izpildes gaitas: saskaņā ar kodeksa 50.[6]pantu soda izciešanas režīms atklātajā cietumā ir salīdzinoši vieglāks un notiesātajai personai tajā noteikts mazāk ierobežojumu, piemēram, notiesātā persona tiek izmitināta kopmītņu tipa telpās, var uzņemt viesus, lietot personisko datortehniku ar interneta pieeju un personisko mobilo telefonu, iepirkties cietuma veikalā un saņemt sūtījumus un pienesumus bez ierobežojumiem, kā arī strādāt ārpus ieslodzījuma vietas. Sprieduma 20.3.punktā Satversmes tiesa konkretizēja: „Tādējādi atkarībā no tā, kādā cietumā notiesātais sāk izciest brīvības atņemšanas sodu, notiek turpmākā soda izciešana soda progresīvās izpildes ietvaros un attiecīgi atšķiras arī notiesātajiem vīriešiem un sievietēm noteikto tiesību un ierobežojumu apjoms katrā soda izciešanas režīma pakāpē, visupirms attiecībā uz notiesāto tiesībām kontaktēties ar tuviniekiem. Līdz ar to apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos."

Satversmes tiesa pārbaudīja, vai pastāv objektīvs un saprātīgs pamats tam, ka notiesātajiem vīriešiem noteikts atšķirīgs brīvības atņemšanas soda izciešanas režīms, tostarp atšķirīgs tiesību un ierobežojumu apjoms, salīdzinājumā ar notiesātajām sievietēm. Satversmes tiesa secināja, ka tiesiskais regulējums, kas tikai pēc dzimuma kritērija, neņemot vērā katras notiesātās personas individuālās vajadzības un riskus, notiesātajiem vīriešiem paredz stingrāku soda izciešanas režīmu, kā arī no tā izrietošas atšķirīgas tiesības un ierobežojumus (īpaši tiesību uz privāto dzīvi ierobežojumus) salīdzinājumā ar notiesātajām sievietēm, nenodrošina notiesāto vīriešu tiesību ievērošanu, un apstrīdētajā normā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata, līdz ar to šī norma neatbilst Satversmes 91.pantam.

Tātad Satversmes tiesa spriedumā skaidri norādīja, ka Satversmes 91.pantam neatbilst situācija, kurā sievietēm un vīriešiem, kas notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, soda progresīvās izpildes ietvaros tiek noteikta atšķirīga soda izpildes gaita un attiecīgi atšķiras tiesību un ierobežojumu apjoms ne tikai uzsākot soda izciešanu, bet arī visā brīvības atņemšanas soda izpildes gaitā.

[7] Satversmes tiesas sprieduma attiecināmību uz notiesāto personu tiesību un ierobežojumu apjomu visā brīvības atņemšanas soda izpildes gaitā apstiprina arī lietai pievienotais Satversmes tiesas lēmums.

Satversmes tiesas lēmums pieņemts, izskatot cita ieslodzītā konstitucionālo sūdzību, kurā lūgts atzīt kodeksa 50.[4]panta ceturto daļu un 50.[5]panta trešo daļu iesnieguma laikā spēkā esošajā redakcijā par neatbilstošām Satversmes 91.pantam, vēršot uzmanību tieši uz atšķirīgo režīmu un laika periodu, kāds notiesātajām sievietēm un vīriešiem jāpavada slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, pirms tie var tikt pārcelti uz atklāto cietumu.

Satversmes tiesas lēmuma 6.1.punktā teikts: „[K]odeksa 50.[4]pants paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, tomēr Satversmes tiesa nekonstatēja, ka šādai atšķirīgai attieksmei būtu objektīvs un saprātīgs pamats. Līdz ar to tiesa nosprieda, ka kodeksa 50.[4]pants, ciktāl tajā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem nav objektīva un saprātīga pamata, neatbilst Satversmes 91.pantam un zaudē spēku no 2021.gada 1.maija. Tā kā Satversmes tiesa lietā Nr. 2018-25-01 vērtēja visu kodeksa 50.[4]pantu kā vienotu tiesisko regulējumu un šajā izvērtējumā ņēma vērā arī kodeksa 50.[5]pantā ietverto tiesisko regulējumu, pieteikumā norādītais prasījums atzīstams par izspriestu."

Savukārt lēmuma 6.2.punktā Satversmes tiesa norāda: „Pēc pieteikuma iesniedzēja ieskata, lai atbilstoši apstrīdētajām normām soda progresīvās izpildes sistēmas ietvaros pieņemtu lēmumu par tāda vīrieša, kas notiesāts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, pārvietošanu uz atklāto cietumu, jābūt izciestām trim ceturtdaļām no viņam noteiktā brīvības atņemšanas soda, savukārt par smagu vai sevišķi smagu noziegumu notiesātas sievietes gadījumā – vienai pusei no viņai noteiktā brīvības atņemšanas soda. Šie pieteikuma iesniedzēja iebildumi pret apstrīdētajās normās regulēto notiesāto virzību soda progresīvās izpildes sistēmas ietvaros un to neatbilstību Satversmes 91.pantam ir saistīti citastarp ar kodeksa 50.[4] un 50.[5]pantā savulaik nostiprināto kārtību, ka vīrieši un sievietes par vienāda smaguma (smaga vai sevišķi smaga) noziegumu izdarīšanu uzsāk izciest sodu atšķirīga režīma brīvības atņemšanas iestādēs. Tomēr Satversmes tiesa šos apsvērumus pēc būtības jau ir izvērtējusi spriedumā lietā Nr. 2018-25-01 un atzinusi, ka minētā pret notiesātajiem vīriešiem noteiktā atšķirīgā kārtība neatbilst Satversmes 91.pantam un nav spēkā no 2021.gada 1.maija. [..] Līdz ar to pieteikums daļā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91.pantam ir iesniegts par jau izspriestu prasījumu."

No tā Senāts secina, ka Satversmes tiesas ieskatā pēc 2021.gada 1.maija bija jābūt novērstām arī tām atšķirībām, kas attiecas uz notiesāto personu virzību soda progresīvās izpildes sistēmas ietvaros un ar to saistīto tiesību un ierobežojumu apjomu visā soda izpildes gaitā.

[8] Senāts, pārbaudot, vai minētās atšķirības ir novērstas, secina, ka likumdevējs izdarījis kodeksā vairākus būtiskus grozījumus, tostarp ar 2022.gada 27.janvāra likumu „Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā", kas stājās spēkā 2022.gada 4.februārī, vienādojis tiesību apjomu notiesātajām personām slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, kā arī likvidējis soda izciešanas režīma vidējo pakāpi slēgtajā cietumā. Tomēr attiecībā uz soda izpildes gaitu joprojām saglabājas atšķirības: saskaņā ar 50.[4]panta ceturto daļu par smagu vai sevišķi smagu noziegumu notiesātajiem vīriešiem jāizcieš ne mazāk kā viena ceturtdaļa no piespriestā soda slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē un viena ceturtdaļa – augstākajā pakāpē, bet pēc tam viņi var tikt pārvietoti uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi, kur saskaņā ar 50.[5]panta trešo daļu tiem jāizcieš vēl viena ceturtdaļa no piespriestā soda, pirms tie var pretendēt tikt pārcelti uz atklāto cietumu. Par smagu vai sevišķi smagu noziegumu notiesātajām sievietēm soda izpildes gaita saglabājas tāda pati kā iepriekš, proti, viņām tiesības lūgt pārcelšanu uz atklāto cietumu rodas, kad izciesta puse brīvības atņemšanas soda daļēji slēgtajā cietumā. Tāpēc Senāts secina: tas vien, ka ir vienādots tiesību un ierobežojumu apjoms slēgtajā cietumā un daļēji slēgtajā cietumā, nenovērš to, ka vīriešiem un sievietēm, kas notiesāti par vienāda smaguma noziegumu, brīvības atņemšanas soda izpildes gaitā joprojām ir atšķirīgs tiesību un ierobežojumu apjoms. Līdz ar to nevar uzskatīt, ka ir izpildīts Satversmes tiesas spriedums, ar kuru par Satversmei neatbilstošu atzīta tāda atšķirīga attieksme pret notiesātajiem, kurai nav objektīva un saprātīga pamata.

[9] Tiesa, pamatojot, kāpēc būtu pieļaujama atšķirīga attieksme pret notiesātajiem vīriešiem, minējusi nepieciešamību nodrošināt progresīvo soda izpildi. Senāts norāda, ka nepieciešamība nodrošināt progresīvo soda izpildi pati par sevi neattaisno atšķirīgu attieksmi pret notiesātajiem vīriešiem, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu progresīvās soda izpildes sistēmā.

Atbilstoši kodeksa 50.[1]pantam soda progresīvās izpildes mērķis ir panākt soda izpildes režīma atbilstību notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, nodrošinot soda izpildi, kā arī viņa optimālu iekļaušanos dzīvē pēc atbrīvošanas. Senāts vērš uzmanību uz to, ka likumdevējs 2022.gada 27.janvāra likuma „Grozījumi Latvijas Sodu izpildes kodeksā" anotācijā ir norādījis, ka, vienādojot tiesību apjomu slēgtajā un daļēji slēgtajā cietumā, zudusi daļēji slēgtā cietuma kā soda progresīvās izpildes posma jēga. Tik tiešām, nav saskatāms racionāls pamatojums, kāpēc soda progresīvās izpildes ietvaros ieslodzītajam, kurš izcietis vienu ceturtdaļu soda slēgtā cietuma augstākajā režīma pakāpē, būtu jālūdz, lai viņu pārceļ uz daļēji slēgtā cietuma augstāko režīma pakāpi, kur ir identisks, nevis vieglāks soda izpildes režīms, un jāizcieš tajā vēl viena ceturtdaļa soda. Senāts nesaskata, kā šāda prasība veicina notiesāto vīriešu resocializāciju.

Turklāt jāņem vērā, ka atbilstoši Krimināllikuma 61.panta trešajai daļai nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda var ierosināt, kad notiesātais faktiski ir izcietis ne mazāk kā divas trešdaļas no noteiktā soda, ja tas piespriests par smagu noziegumu, un ne mazāk kā trīs ceturtdaļas no noteiktā soda, ja tas piespriests par sevišķi smagu noziegumu. Tātad vīriešiem, kuri notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, iespēja tikt atbrīvotiem no

ieslodzījuma vietas parādās vienlaikus vai pat ātrāk nekā iespēja tikt pārceltiem uz atklāto cietumu.

Pamatojoties uz iepriekšminēto, Senāts secina, ka pašreizējā tiesiskajā situācijā tiesas arguments, ka jāsaglabā noteiktie laika periodi, kas notiesātajiem vīriešiem jāizcieš katrā režīmā pakāpē, citādi netiktu nodrošināta progresīvās soda izpildes jēga un mērķis, nav pamatots.

[10] Papildus Senāts vērš uzmanību uz Tieslietu ministrijas informatīvo ziņojumu „Par turpmāko rīcību saistībā ar Satversmes tiesas 2019.gada 7.novembra spriedumu lietā Nr. 2018-25-01 „Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 50.[4]panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam’”. Tajā norādīts, ka šobrīd izstrādes stadijā esošais jaunais Krimināl sodu izpildes likumprojekts paredz ievērojami samazināt soda izciešanas režīmu skaitu un tiek plānots brīvības atņemšanas soda izpildes gaitu pēc iespējas individualizēt, proti, noteikt, ka notiesātās personas virzība soda progresīvās izpildes sistēmā ir atkarīga no ikgadējā notiesātās personas risku un vajadzību izvērtējuma rezultātiem. Ziņojumā atzīts, ka Satversmes tiesas sprieduma ieviešanai ir nepieciešams vispusīgu un savstarpēji saistītu pasākumu kopums, taču vienlaikus norādīts, ka Satversmes tiesas sprieduma izpilde esošajā ieslodzījuma vietu infrastruktūrā nav iespējama. Tātad būtībā ir pateikts, ka galvenais pamatojums, kāpēc šobrīd notiesātajiem vīriešiem un sievietēm netiek nodrošināta vienāda soda izpildes gaita, ir saistīts nevis ar kādu objektīvu un saprātīgu nepieciešamību saglabāt līdzšinējo progresīvās soda izpildes gaitu, kas nostāda notiesātos vīriešus nelabvēlīgākā situācijā nekā sievietes, bet ar to, ka līdz laikam, kamēr tiks uzcelts jaunais Liepājas cietums, Satversmes tiesas spriedumu nevar ieviest cietumu infrastruktūras trūkumu dēļ. Šajā sakarā Senāts atgādina, ka Satversmes tiesa sprieduma 29.3.punktā īpaši norādījusi: lai gan, veidojot sodu izpildes sistēmu, likumdevējam citstarp jāņem vērā valstī pieejamie resursi, tomēr attiecībā uz ieslodzīto personu tiesībām valstij nav tiesību, aizbildinoties ar ekonomiska rakstura apsvērumiem, atteikties no tās pamatpienākuma izpildes, ja tā rezultātā netiek ievērotas minimālās cilvēktiesību aizsardzības prasības. Tātad likumdevējs nedrīkst ar ekonomiska rakstura apsvērumiem pamatot, kādēļ gadiem ilgi nav pārskatīts tāds regulējums, kas paredz atšķirīgu attieksmi pret notiesātajiem vīriešiem.

[11] Senāts atzīst par nepamatotu tiesas norādi, ka Satversmes tiesas spriedumam nav atpakaļejoša spēka. Pieteicējs vērsās pārvaldē, kad apstrīdētā norma atbilstoši Satversmes tiesas spriedumam jau bija zaudējusi spēku.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32.panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Šajā gadījumā Satversmes tiesa noteica citādi, proti, atzina, ka likumdevējam jaunā tiesiskā regulējuma pieņemšanai nepieciešams saprātīgs laika posms, jo attiecīgās izmaiņas jāsaskaņo ar kopējo sodu izpildes politiku, turklāt līdz jaunā tiesiskā regulējuma spēkā stāšanās brīdim jānodrošina sodu izpildes nepārtrauktība. Tāpēc apstrīdētā norma tika atzīta par spēkā neesošu tikai no 2021.gada 1.maija. Taču ar šo datumu bija jābūt novērstai atšķirīgai attieksmei pret notiesātajiem vīriešiem, ciktāl tai nav objektīva un saprātīga pamata, ieskaitot attiecībā uz brīvības atņemšanas soda izpildes gaitu.

[12] Ņemot vērā minēto, Senāts konstatē, ka Satversmes tiesas spriedums nav izpildīts, jo kodeksa normas joprojām nenodrošina visā brīvības atņemšanas soda izpildes gaitā vienādu attieksmi pret sievietēm un vīriešiem, kas notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Senāts, apsverot, vai būtu jāvēršas Satversmes tiesā, lai izvērtētu kodeksa 50.[4] un 50.[5]panta atbilstību Satversmei, secina, ka šādas nepieciešamības nav. Satversmes tiesa savā lēmumā ir nepārprotami pateikusi, ka jautājums par atšķirīgu attieksmi, kas saistīta ar soda izciešanas gaitu pret sievietēm un vīriešiem, kas notiesāti par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, jau ir izvērtēts Satversmes tiesas spriedumā, līdz ar to ir uzskatāms par izspriestu prasījumu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32.panta otro daļu Satversmes tiesas spriedums ir obligāts visām valsts un pašvaldību institūcijām, līdz ar to tām Satversmes tiesas spriedums ir jāievēro arī tādā gadījumā, ja likumdevējs kādu iemeslu dēļ nav izstrādājis jaunu tiesisko regulējumu. Tātad kodeksa normu atbilstība Satversmei šādā gadījumā, ievērojot Satversmes tiesas spriedumā sniegto interpretāciju, ir jānodrošina tiesību piemērotājiem, nepieciešamības gadījumā tieši piemērojot Satversmes normas un attiecīgi nepiemērojot tās kodeksa normas, kas neatbilst Satversmei.

[13] Senāts secina, ka Administratīvā rajona tiesa nav nodrošinājusi Satversmes tiesas sprieduma ievērošanu un nav piemērojusi kodeksa normas atbilstoši Satversmes 91.pantam. Tāpēc spriedums tā pārsūdzētajā daļā ir atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai.

[14] Pārvalde paskaidrojumos norādījusi, ka tiesai nebija pamata apmierināt pieteicēja pieteikumu daļā un nebija arī pamata piespriest no pārvaldes par labu pieteicējam viņa samaksāto valsts nodevu. Senāts šos pārvaldes argumentus nevērtēs, jo tie ir vērsti uz pirmās instances tiesas sprieduma pārsūdzēšanu attiecīgajā daļā. Ja pārvalde nepiekrita spriedumam šajā daļā, tad pārvaldei vajadzēja par to iesniegt kasācijas sūdzību vai pretsūdzību. Taču pārvalde to nav darījusi.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 348.panta pirmās daļas 2.punktu un 351.pantu, Senāts

nosprieda

atcelt Administratīvās rajona tiesas 2023.gada 15.maija spriedumu daļā, ar kuru noraidīts pieteikums par Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2022.gada 4.oktobra lēmuma Nr. 1?2022?15964 atzīšanu par prettiesisku, un nosūtīt lietu šajā daļā jaunai izskatīšanai Administratīvajā rajona tiesā.

Spriedums nav pārsūdzams.

A. Kovaļevska E. Darapoļskis R. Vīduša